

Лежнін К. В.
начальник відділу,
Український науково-дослідний інститут спеціальної техніки
та судових експертиз
Служби безпеки України
<https://orcid.org/0000-0001-7482-3008>

СТАНДАРТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В ДІЯЛЬНОСТІ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

JEL Classification: K19
SECTION «LAW»: Право

Анотація. У статті розглянуто категорії «стандарт», «міжнародні стандарти прав людини». Проаналізовано групу міжнародно-правових джерел, які декларують права людини як найвищу цінність суспільства та формують нормативну основу феномена. Наголошується на важливості ефективної внутрішньодержавної реалізації норм міжнародного права у сфері захисту прав і свобод людини. На основі вивчення різних теоретичних та практичних підходів автор формулює визначення міжнародних стандартів прав людини, вказуючи їх роль у сучасному міжнародному праві та відповідній національній політиці.

Проаналізовано правове становище Служби безпеки України як одного з органів державної влади в Україні, що здійснює правоохоронну діяльність, а також стандарти забезпечення прав людини в умовах воєнного стану.

Ключові слова: права людини; міжнародні стандарти прав людини; Служба безпеки України; захист прав людини; воєнний стан.

Annotation. The article considers the categories «standard», «international standards of human rights». A group of international legal sources is analyzed, which declare human rights as the highest value of society and constitute the normative basis of the phenomenon. The importance of effective domestic implementation of the norms of international law in the field of protection of human rights and freedoms is emphasized. Based on the study of various theoretical and practical approaches, the author formulates the definition of international standards of human rights, indicating their role in modern international law and relevant national policy. Thus, the author proposes to understand international standards of human rights as such norms of modern international law, which provide for the obligation of states to enshrine in their legislation generally recognized norms for the protection of human rights, taking into account their geographical, political, and national characteristics of this or that country.

It is noted that the provision and affirmation of human rights and freedoms is the main duty of the state, because the vital interests of Ukraine include the real provision of the rights and freedoms of citizens and personal safety.

The legal position of the Security Service of Ukraine, as one of the state authorities in Ukraine, which carries out law enforcement activities, as well as the standards for ensuring human rights in conditions of martial law, is analyzed.

It is substantiated that in the conditions of martial law, the provision of human rights in the activities of the Security Service of Ukraine acquires special relevance. After all, the Security Service of Ukraine, as one of the state authorities in Ukraine, which carries out law enforcement

activities, has as one of its key functions the support of law and order and security in society through the prevention, detection and investigation of offenses in the field of human rights protection.

Keywords: human rights; international human rights standards; Security Service of Ukraine; protection of human rights; martial law.

Вступ

Розвиток України як демократичної, правової, соціальної держави, закріплення в Конституції України положення про вищу соціальну цінність людини, її життя та здоров'я, честь і гідність, недоторканність та безпеку потребують відповідного формування нових підходів до захисту прав людини.

Права та свободи особи, як зазначає О.В. Шмоткін, є найвагомішими досягненнями людства, для забезпечення яких функціонують усі соціальні інститути, зокрема право та держава [1, с. 270].

Концепція прав людини є унікальною через свій багатоаспектний прояв: історичний, правовий, філософський. Вагомість та потребу в розвитку та просуванні цієї концепції в сучасному світі, зокрема і шляхом поширення знань про права людини, важко переоцінити. Від розуміння суспільством загалом і кожним його членом зокрема суті концепції прав людини багато в чому залежить те, як відбуватиметься подальший розвиток та функціонування цього суспільства [2, с. 10].

На сьогодні серед проблем, якими займається юридична наука, чільне місце належить проблемі забезпечення прав та свобод людини і громадянина. Рівень забезпечення прав і свобод людини визначається розвиненістю механізмів і розробленістю засобів, заходів та процедур, які використовуються з метою охорони й захисту прав і свобод людини, що і дає змогу говорити про захищеність і безпеку особистості в державі.

У нашій державі законодавство про права та свободи людини і громадянина відповідає високим міжнародно-правовим стандартам. У ньому закладена демократична концепція взаємовідносин людини й держави, у якій людина в Україні визнається найвищою соціальною цінністю, а відповідно, змінюються співвідношення і роль структурних елементів правового статусу громадянина, оскільки на перший план виходять його права і свободи, а не обов'язки. Однак сучасному правовому статусу громадян України притаманна слабка соціально-правова захищеність, недостатня гарантованість прав і свобод, відсутність усіх необхідних забезпечувальних механізмів. В Україні гостро постає питання реалізації та захисту прав людини в контексті діяльності Служби безпеки України в умовах воєнного стану, адже життя людини потребує реального втілення гарантованих прав і свобод, тобто створення правового механізму їх забезпечення.

Основною ознакою сучасного демократичного, цивілізованого суспільства є забезпечення прав і свобод людини. Ця специфічна діяльність держави передбачає створення необхідних юридичних умов, завдяки яким реалізація цих прав і свобод є максимально ефективною. Основною умовою є законодавче закріплення прав та свобод людини, які в сукупності становлять правовий статус громадян та є передумовою його забезпечення [3, с. 15].

В основі благополуччя держави, її спроможності ефективно захищати інтереси всього населення лежить безпосередньо рівень її захисту від потенційних зовнішніх і внутрішніх загроз, оперативності їх нейтралізації. Такий стан захищеності національних інтересів у всіх сферах життя держави й суспільства забезпечується низкою державних органів, які відповідно мають ефективно й злагоджено функціонувати, використовуючи весь спектр наданих їм законодавством повноважень. Серед таких органів особливе місце займає Служба безпеки України, що обумовлено її функцією щодо забезпечення не лише безпеки нашої держави загалом, але і в забезпеченні прав людини в умовах воєнного стану.

Теоретичною базою наукового дослідження стали роботи таких вітчизняних та іноземних науковців, як: С.А. Балашенко, В.В. Бутнєв, Р.Г. Вагізов, С.А. Голубок, А. Деркач, О.С. Каглинський, В.С. Павленко, О.В. Пушкар, Ю.С. Разметаєва, С.З. Чорна, С. Шевчук, О.В. Шмоткін та ін.

Метою наукового дослідження стало визначення теоретичних засад щодо стандартів забезпечення прав людини в діяльності Служби безпеки України в умовах воєнного стану.

Результати

З часу утвердження доктрини прав людини та особливо після подій Другої світової війни стрімко почали розвиватися інституційні механізми їх забезпечення та захисту. Окрім того, права набували закріплення в міжнародних документах, законодавстві більшості держав світу, визначення й тлумачення як у теоретичній, так і у практичній юриспруденції.

До системи захисту прав людини, на сьогодні, входять десятки інституцій на універсальному рівні та сотні – у регіональних і національних межах. Як юридичний термін «права» використовуються в низці правових актів на усіх рівнях, відповідно і в рішеннях судових установ. Також права отримують подальшу інституалізацію через акти, що видаються міжнародними, регіональними та національними інституціями, які функціонують у сфері забезпечення та захисту прав людини.

Права людини – це права, які притаманні кожній людині через те, що вона людина. Незважаючи на те, що концепція прав людини часто сприймається як така, що відображає ідеали, до яких необхідно прагнути, або взагалі як утопічна за своєю природою, суть її полягає в тому, що права людини встановлюють той необхідний мінімум, який потрібен, щоб забезпечити людині «людське» – на противагу «нелюдському» – існування.

Відповідно до ст. 3 Конституції України, «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в державі найвищою соціальною цінністю» [4]. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст та спрямованість діяльності держави.

Забезпечення та утвердження прав і свобод людини є основним обов'язком держави, адже до життєво важливих інтересів України належить реальне забезпечення прав і свобод громадян та безпеки особи.

Варто зазначити, що завдання забезпечення прав і свобод громадян набуває вагомого значення в період дії особливих правових режимів – під час виникнення різних ситуацій надзвичайного характеру (зокрема в умовах воєнного стану), коли нормальне функціонування суспільства й держави внаслідок тих чи інших причин стає неможливим.

Збройна агресія російської федерації та її повномасштабне вторгнення на територію України змусили весь державний апарат і суспільство загалом перейти до оперативного функціонування в умовах правового режиму воєнного стану.

Своєю чергою, відповідно до ст. 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [5], «воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень».

На сьогодні наша держава опинилася в надзвичайно складних умовах, зазнаючи зовнішньої збройної агресії від РФ. За таких непростих умов Україна послідовно захищає свої фундаментальні цінності – суверенітет і незалежність, демократію, територіальну цілісність, верховенство права, права і свободи громадян. Власне тому утвердження та забезпечення прав і свобод людини має бути не просто гаслом, а основним вектором державної політики.

Задля відстоювання національних інтересів, забезпечення надійної безпеки держави, а отже, і кожного громадянина, Україні необхідний як динамічний розвиток економіки, так і боєздатні Збройні сили, ефективна дипломатія, високопрофесійні спецслужби та правоохоронні органи. А тому

відбувається реформа Служби безпеки України, яка має на меті створення динамічної, укомплектованої високопрофесійними фахівцями, забезпеченої сучасними матеріальними й технічними засобами спеціальної служби європейського зразка, спроможної ефективно виконувати покладені на неї завдання.

Одним із завдань реформи є вдосконалення системи демократичного цивільного контролю за Службою безпеки України, що має гарантувати, зокрема, дотримання в її діяльності вимог Конституції та чинного законодавства України, недопущення порушень прав і свобод людини і громадянина. Не менш важливим завданням у цьому контексті є забезпечення належного рівня знань та неухильного дотримання особовим складом вимог законодавства України та міжнародних стандартів у сфері захисту прав людини.

У науковій літературі зазначено, що права людини – це можливість для людини діяти належним чином для участі в процесі виробництва та розподілу, що закріплено в законодавстві й у нормах міжнародного права [6, с. 70].

Права людини – одне з найважливіших понять у праві, суспільна цінність і одночасно велике надбання та винахід людства. Це також термін, що використовується як для зазначення конкретного переліку законодавчих положень або міжнародних стандартів, так і для визначення статусу конкретного індивіда в суспільстві. Права є одним з атрибутів сучасних суспільства та держави, виміром їхньої «людяності». До того ж, поняття «права людини» має власні ціннісні виміри, що ускладнює визначення його змісту [7, с. 21].

Отже, основні права людини – це універсально визнані цінності, що закріплені в міжнародних конвенціях та в практиці держав. Адже, як регулярно підкреслюється на Генеральній асамблеї ООН, усі права людини утворюють єдине ціле. На основі широкого розуміння поняття «права» як вимог, претензій, привілеїв та можливостей на сучасному етапі права людини доцільно сприймати як вимоги людей до своїх урядів щодо забезпечення своїх потреб та втілення можливостей.

На сьогодні проблема забезпечення прав людини набула надзвичайної актуальності. І коли раніше відносини у сфері реалізації, охорони й захисту прав людини регулювалися переважно внутрішньодержавним правом, то зараз вони стали повноцінним об'єктом «опіки» міжнародного права. Це неминуче пов'язано із інтенсифікацією та ускладненням контактів між відповідними нормами міжнародного й національного права. Тому кожна держава має створити ефективні юридичні механізми опосередкування таких контактів, а відповідно, й реалізації взятих на себе міжнародно-правових зобов'язань щодо прав людини [8].

Поняття «стандарт» (англ. standard – норма, зразок, мірило) у довідкових джерелах тлумачиться як: «1) зразок, модель, еталон, які стають мірилом для інших подібних об'єктів; 2) нормативно-технічний документ, що встановлює одиниці величин, терміни та їх визначення, вимоги до продукції й виробничих процесів, безпеки праці тощо» [9, с. 642].

У нормативно-правовому розумінні стандарти відіграють роль певної відповідності, еталонності правил поведінки, що не передбачає диспозитивності (альтернативності вибору) у правовому регулюванні діяльності учасників суспільних відносин.

Тобто тлумачення слова «стандарти», що закріплене в національній правовій системі для визначення поняття «міжнародні/європейські стандарти прав людини», збігається із загальноживаним значенням цього поняття і в цьому випадку вказує на те, що міжнародно-правові договори є еталоном, масштабом для національного законодавства.

Задля розуміння природи та особливостей міжнародних стандартів прав людини неабияке методологічне значення має прийнята 4 грудня 1986 року Резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 41/120 «Встановлення міжнародних стандартів у сфері прав людини». У цьому акті були закріплені керівні принципи, які мають враховуватись під час розроблення міжнародних документів у цій сфері. Зазвичай такі документи повинні: 1) мати фундаментальний характер і ґрунтуватися на притаманних людській особистості гідності та цінності; 2) узгоджуватись із наявним зводом міжнародно-правових норм у сфері прав людини; 3) передбачати, де це доречно, реалістичний та ефективний механізм

здійснення, зокрема системи подання доповідей; 4) бути достатньо чіткими, аби служити джерелом прав і обов'язків, які піддаються визначенню й здійсненню; 5) користуватися широкою міжнародною підтримкою.

Отже, міжнародні стандарти є важливим нормативним елементом міжнародного механізму реалізації прав, свобод та обов'язків людини та громадянина. Варто зазначити, що існують різні визначення цього поняття.

Так, міжнародні стандарти в галузі прав людини – це загальновизнані міжнародно-правові норми, які закріплюють на загальнолюдському рівні статус особи і встановлюють перелік основоположних прав і свобод, обов'язок держав дотримуватися цих прав і свобод, а також межі можливого або допустимого їх обмеження [10, с. 2].

У своїй роботі Р.Г. Вагізов вказує, що під міжнародно-правовими стандартами в галузі прав людини варто розуміти «загальновизнані норми поведінки держав, які здійснюються ними в законодавстві та на практиці щодо своїх громадян та інших осіб, які перебувають під їхньою юрисдикцією» [11, с. 35].

Зі свого боку, міжнародно-правовий стандарт містить відображення єдності (уніфікованості) в ньому правил і вимог для всіх без винятку держав-учасниць певного міжнародного зобов'язання (конвенції, договору, пакту) й виконує роль орієнтиру, забезпечуючи однотипне виконання однорідних процедур у межах конкретного стандарту.

Досліджуючи категорію «міжнародний стандарт», С.А. Голубок стверджує, що деякі міжнародно-правові акти застосовують термін «стандарт» для «уніфікованих умов, що є мінімально необхідними для держав-учасниць, що представляють собою мінімально допустимий консенсус» [12, с. 113].

Узагальнивши усі властивості міжнародних стандартів у сфері захисту прав людини, а також вимоги, котрі ставляться до них, С.З. Чорна подає таке визначення: «Міжнародні стандарти захисту прав людини – це закріплені в міжнародних документах уніфіковані та загальноприйняті принципи та норми, які закріплюють мінімально необхідний перелік умов, яким має відповідати процедура захисту прав і свобод людини і які є обов'язковими для держав-учасниць певного міжнародного зобов'язання (конвенції, договору, пакту), за порушення чи невиконання котрих передбачені санкції правового чи юридичного характеру» [13, с. 22-23].

З врахуванням вище зазначеного доцільно під міжнародними стандартами прав людини розуміти такі норми сучасного міжнародного права, які передбачають обов'язок держав із закріплення у своєму законодавстві загальновизнаних норм захисту прав людини з врахуванням географічних, політичних, національних особливостей тої чи іншої країни.

Тобто міжнародний стандарт – це впорядкування в певній галузі через встановлення положень для загального та багаторазового застосування щодо реально наявних та потенційних завдань.

Здебільшого стандарти захисту прав і свобод людини закріплені в низці важливих міжнародно-правових документів, що найповніше відображають надбання людства в зазначеній сфері та встановлюють загальновизнані принципи основоположних прав та інтересів людини, за які жодна держава не може виходити.

Своєю чергою, до основних актів, що містять глобальні стандарти прав і свобод особи та стосуються правового статусу людини і громадянина та з якими узгоджуються приписи Конституції України і відповідних нормативно-правових актів, як зауважує А. Деркач, можна віднести такі: Загальна декларація прав людини (1948), Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (1966), Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (1966), Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод з протоколами (1950), Європейський соціальний стандарт (1961), Заключний акт Наради з питань безпеки та співробітництва в Європі (1975), Підсумковий документ Віденської зустрічі представників держав – учасниць Наради з питань безпеки та співробітництва в Європі (1989), Документ Копенгагенської наради – конференції з людського виміру НБСЕ (1990) тощо [14, с. 124-125].

Чільне місце серед державних органів влади, до безпосередніх обов'язків яких входить захист прав і свобод людини, без перебільшень, займають правоохоронні органи, що відображено в низці законодавчих актів.

Однією з основних функцій Служби безпеки України, як одного з органів державної влади в Україні, що здійснює правоохоронну діяльність, є підтримка правопорядку та безпеки в суспільстві через запобігання, виявлення та розслідування правопорушень у сфері забезпечення прав людини.

Так, відповідно до ст. 2 Закону України «Про Службу безпеки України», «на Службу безпеки України покладається у межах визначеної законодавством компетенції захист державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, науково-технічного і оборонного потенціалу України, законних інтересів держави та прав громадян від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб, посягань з боку окремих організацій, груп та осіб, а також забезпечення охорони державної таємниці» [15].

У ст. 5 цього закону зазначено, що «діяльність Служби безпеки України здійснюється на основі дотримання прав і свобод людини. Органи і співробітники Служби безпеки України повинні поважати гідність людини і виявляти до неї гуманне ставлення, не допускати розголошення відомостей про особисте життя людини. У виняткових випадках з метою припинення та розкриття державних злочинів окремі права та свободи особи можуть бути тимчасово обмежені у порядку і межах, визначених Конституцією та законами України» [15].

Варто зазначити, що в практичній діяльності виникають ситуації, за яких з метою захисту інтересів усього суспільства чи держави доводиться обмежувати права окремих людей. За таких обставин на міжнародному рівні було прописано межі цих обмежень, щоб уникнути зловживання правом із боку посадових осіб.

Можливість обмеження права і свободи людини, зокрема, закріплена в ст. 2 Загальної декларації прав людини, згідно з якою кожна людина під час здійснення своїх прав і свобод має зазнавати лише таких обмежень, які встановлюються законодавцем із метою належного забезпечення визнання та поваги права і свободи інших [16]. Також у Декларації проголошено, що права людини можуть бути обмежені законодавчо з метою задоволення вимог громадського порядку та загального добробуту в демократичному суспільстві.

Згідно з чинним законодавством України, неправомірне обмеження законних прав та свобод людини є неприпустимим і тягне за собою відповідальність відповідно до законодавства.

Орган Служби безпеки України у випадку порушення його співробітниками під час виконання службових обов'язків прав чи свобод людини повинен вжити заходів щодо поновлення цих прав та свобод, відшкодування заподіяної моральної і матеріальної шкоди, притягнення винних до відповідальності.

У місячний строк Служба безпеки України на вимогу громадян України зобов'язана дати їм письмові пояснення щодо обмеження їхніх прав чи свобод. Своєю чергою, ці особи мають право оскаржити в суді неправомірні дії посадових (службових) осіб та органів Служби безпеки України.

Окремі дослідники зазначають, що діяльність Служби безпеки України, як і будь-яка державно-владна діяльність, потребує належного правового регулювання, що забезпечується системою відповідних нормативно-правових приписів. Враховуючи динамічні зміни в суспільному житті та виклики сьогодення, спричинені державно-політичними процесами, пандемією, оперативною обстановкою, законодавство, що регулює таку діяльність, має постійно оновлюватися та вдосконалюватися стосовно його адаптації до суспільних процесів та міжнародних стандартів [17, с. 15].

Найбільш важливим напрямом удосконалення реалізації правоохоронної функції держави Служби безпеки України за сучасних умов, як відзначає О.М. Полковніченко, є зосередження зусиль цього органу на безумовному забезпеченні прав і свобод людини в Україні. У цей непростий період переходу самої правоохоронної системи від заборонних методів діяльності до реального

гарантування прав кожного члена суспільства актуалізується необхідність розв'язання багатьох складних теоретичних, практичних, організаційних та інших проблем [18, с. 571].

У ст. 19 Закону України «Про національну безпеку України» зазначається, що «Служба безпеки України є державним органом спеціального призначення з правоохоронними функціями, що забезпечує державну безпеку, здійснюючи з неухильним дотриманням прав і свобод людини і громадянина: 1) протидію розвідувально-підривній діяльності проти України; 2) боротьбу з тероризмом; 3) контррозвідувальний захист державного суверенітету, конституційного ладу і територіальної цілісності, оборонного і науково-технічного потенціалу, кібербезпеки, інформаційної безпеки держави, об'єктів критичної інфраструктури; 4) охорону державної таємниці» [19].

Захист та зміцнення прав людини відіграють у зовнішньополітичному та міжнародному контексті особливу роль, бо часто систематичні порушення прав людини є першим кроком до конфліктів і криз. А тому Україна разом із партнерами з ЄС і у співпраці з ООН виступає за те, щоб захищати стандарти прав людини та розвивати їх у всьому світі.

Для державних службовців України, зокрема і для працівників Служби безпеки України, дотримання прав людини є обов'язковим, оскільки наша держава є стороною міжнародних конвенцій та інших договорів, в яких закріплено різноманітні права людини та містяться механізми виконання державою своїх зобов'язань щодо забезпечення таких прав для кожного окремого індивіда.

Варто зазначити, що в умовах воєнного стану забезпечення прав людини в діяльності Служби безпеки України набуває особливої актуальності, адже однією з основних функцій Служби безпеки України, як одного з органів державної влади в Україні, що здійснює правоохоронну діяльність, є підтримка правопорядку та безпеки в суспільстві через запобігання, виявлення та розслідування правопорушень у сфері забезпечення прав людини.

Висновки

Загально визнано, що права і свободи людини – це такий правовий інститут загальнолюдських цінностей, для якого характерним є встановлення єдиних міжнародно-правових стандартів. На сьогодні у світі існує багато інститутів та механізмів, які спрямовані на захист прав і свобод людини та громадянина, але права особи часто порушуються, а способи їх захисту не завжди досить ефективні. Саме тому актуалізується завдання щодо удосконалення вже наявних методів і засобів діяльності Служби безпеки України, а також пошуку нових механізмів, які б гарантували забезпечення дотримання прав людини.

Своєю чергою, основними правами і свободами, які мають бути гарантовані державою, є право на життя і тілесну недоторканість, право на справедливий суд та принцип презумпції невинуватості, рівність громадян перед законом та право не зазнавати дискримінації. Саме тому надзвичайно важливим напрямом роботи щодо дотримання стандартів забезпечення прав людини в діяльності Служби безпеки України в умовах воєнного стану є, по-перше, напрацювання сучасної парадигми управлінських рішень, що уособлюють теоретико-методологічну складові імплементації концепції прав людини; по-друге, реалізація європейських принципів діяльності правоохоронних органів в контексті реалізації забезпечення прав людини.

Вважаємо за доцільне після ухвалення відомчих актів ретельніше проводити правову експертизу на відповідність підзаконних актів законам та міжнародним стандартам, що є складовою правової системи держави. Крім того, законодавцеві необхідно провести ретельний аналіз міжнародних стандартів прав людини у сфері діяльності співробітників правоохоронних органів, зокрема і працівників Служби безпеки України, з метою розроблення нормативно-правових актів, які б давали змогу втілювати ці стандарти в життя. З метою уникнення певних прогалин у правовій регламентації діяльності органів Служби безпеки України, необхідно вжити заходів щодо вдосконалення національного законодавства у сфері діяльності правоохоронних органів із метою максимально повного та ефективного забезпечення та захисту прав і свобод людини та громадянина, особливо в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Шмоткін О.В. Філософсько-правові аспекти діяльності Служби безпеки України по забезпеченню прав особи. *Наукові праці Одеської національної юридичної академії*. Голов. ред. С. В. Ківалов ; МОН України, ОНЮА. Одеса : Юрид. л-ра. 2009. Т. 8. С. 270-277. URL: http://dSPACE.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/4060/Shmotkin_filosprav_aspekty_SBU.pdf?sequence=1&isAllowed=y
2. Права человека : учеб. пособие. С. А. Балашенко [и др.] ; научн. ред.: С. А. Балашенко, Е. А. Дейкало. Минск : Юнипак. 2015. 200 с.
3. Бутнев В.В. Понятие механизма защиты субъективных гражданских прав. *Механизм защиты субъективных гражданских прав*. Ярославль. 1999. С. 3-17.
4. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України від 28 черв. 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
5. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. Ст. 250
6. *Стандарти забезпечення прав людини у діяльності Служби безпеки України*. Навч. посіб. [Д. фон Бларер, Ю. Л. Белоусов, С. С. Кудінов та ін.; уклад. д-р екон. наук, проф. М. М. Чеховська; за заг. ред. д-ра юрид. наук, доц. С. С. Кудінова, канд. соц. наук Ю. Л. Белоусова]. Київ : НА СБУ. 2019. 368с.
7. Разметаева Ю.С. Доктрина та практика захисту прав людини: навчальний посібник. Київ: ФОП Голембовська О.О. 2018. 364 с.
8. Пушкар О.В. Реалізація Європейських стандартів публічного управління щодо забезпечення прав людини та напрями їх упровадження в Україні. URL: <http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2010-01/10rovnuu.pdf>
9. Сучасний словник іншомовних слів: близько 20 тис. слів і словосполучень. Уклали: О.І. Скопненко, Т.В. Цимбалюк. Київ : Довіра. 2006. 789 с.
10. Шевчук С. Судовий захист прав людини. Практика Європейського Суду з прав людини у контексті західної правової традиції. Київ : Реферат. 2006. 829 с.
11. Вагизов Р.Г. Международно-правовые стандарты в сфере защиты прав человека: нормативно-правовая основа международной системы защиты прав человека. *Российская юстиция*. 2008. № 5. С. 34-36.
12. Голубок С.А. Международно-правовые стандарты права на судебную защиту. *Правоведение*. 2007. № 1. С. 112-124.
13. Чорна С.З. Міжнародні стандарти прав людини та їх імплементація у процесі реалізації правозахисної функції судової влади в Україні. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2020. № 2. С. 20-24. URL: <http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2020/2/6.pdf>
14. Деркач А. Міжнародно-правові стандарти захисту прав людини та їх відображення в Конституції України. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 8. С. 124-127. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/8/24.pdf>
15. Про Службу безпеки України: Закон України від 25 березня 1992 року № 2229-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. Ст. 382.
16. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
17. Павленко В.С., Каглинський О.Є. Удосконалення організаційно-правових засад діяльності СБУ: аналітичне дослідження законопроектів. *Європейські перспективи*. 2021. № 1. С. 14-20. URL: https://ep.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/2021/03/14_Pavlenko_Kyglytskyj.pdf
18. Полковніченко О.М. Шляхи удосконалення практичної діяльності Служби безпеки України щодо реалізації правоохоронної функції держави. *Форум права*. 2011. № 4. С. 571-576. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-4/11pompfd.pdf>

19. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. *Відомості Верховної ради України*. 2018. № 31. Ст. 241.